

LAUSUNTO

Oikeusministeriö

ASIA: VN/1984/2019

10/4.1./20

29.9.2020

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan lausunto työryhmämietinnöstä: seksuaalirikoslain kokonaisuudistus**Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely**

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa ehdotusta säätää vapaaehtoisuudenpuute seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi. Tämä olisi linjassa Suomea sitovien kansainvälisten veloitteiden, kuten Istanbulin sopimuksen kanssa. Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa valvovan asiantuntijaryhmä GREVIO:n Suomea koskevassa raportissa (2019) käy selkeästi ilmi, ettei nykyinen lainsäädäntö täytä kansainvälisiä veloitteita. (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), Baseline Evaluation Report on Finland, GREVIO/Inf(2019)9, kohta 166. <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>)

TANE kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että vapaaehtoisuutta ei ole perusteluissa määritelty, vaan 1 § 1 momentin merkitys muodostuisi pitkälti oikeuskäytännön perusteella. Vaarana voi olla, että laintulkinta muodostuu sekavaksi ja epäyhtenäiseksi. Mietinnössä nostetaan esille (s. 115) riski, että ”vapaaehtoinen osallistuminen” voidaan tulkita pakottamisen puuttumiseksi. Tällainen tulkinta ei muuttaisi nykyistä oikeustilaa.

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa kyseisten kohtien lisäyksiä, joita ei ole nykyisessä laissa (heikentynyt tajunnantila, voimakas päihtymys ja tilanteen äkillisyys). Muotoilu ”toisella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan” on parannus aiempaan poistaen puolustautumisen vaatimuksen, mutta saattaa muodostua ongelmalliseksi, jos sen tulkinta rajoittuu fyysiseen mahdottomuuteen ilmaista itseään tai muutoin kaventaa uhrin oikeusturvaa.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että kyseisissä säännöksissä tulisi ottaa huomioon rikosentekijän valta-aseman käyttäminen.

CEDAW-komitea on kiinnittänyt Suomen määräaikaisraportin loppupäätelmissä huomiota siihen, että rikoslaisa määritellään rikosentekijän aseman perusteella tapahtuva seksuaalinen kanssakäyminen hyväksikäytöksi eikä raiskaukseksi, mikä johtaa lieviin rangaistuksiin mm. tapauksissa, joissa rikosentekijän teko kohdistuu laitossolosuhteissa hiekommassa asemassa oleviin henkilöihin, erityisesti vammaisiin naisiin (CEDAW/C/FIN/CO/7). Ehdotettu säännös koskee myös muita haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, kuten 16–17-vuotiaita nuoria.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta on samaa mieltä Amnesty International Suomen osaston jättämän eriävän mielipiteen kanssa siitä, että 5 §:n mukaiset teot tulisi sisällyttää sukupuoliyhteyden osalta raiskauksen ja muiden seksuaalisten tekojen osalta seksuaalisen kajoamisen soveltamisalaan. Raiskauksen määritelmän tulee siis kattaa myös sellaiset teot, jotka perustuvat tekijän aseman hyväksikäyttöön.

Myös GREVIO:n Suomen raportissa on todettu, että nykyistä seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva pykälä johtaa siihen, että valta-asemaa väärinkäyttäen toteutetut raiskaukset on kriminalisoitu lievempänä rikoksena kuin raiskauksena rangaistavat teot ja kyseiset teot pitäisi siis kriminalisoida yhtä vakavina rikoksina kuin raiskaukset (kohta 166).

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säätämisestä?

TANE kannattaa seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säätämistä. Tällä vahvistettaisiin uhrien oikeusturvaa tilanteissa, joissa on ollut kyse vakavista teoista, jotka jäävät kuitenkin sukupuoliyhteyden määritelmän ulkopuolelle. Uhrin haavoittuva asema tulisi kuitenkin ottaa huomioon Istanbulin sopimuksen mukaisesti (artikla 46) siten, että raskauttavina seikkoina otetaan huomioon mm., jos rikos on kohdistettu entiseen tai nykyiseen puolisoon tai kumppaniin. Törkeisiin tekemuotoihin tulisi lisätä Istanbulin sopimuksen 46 artiklan mukaiset koventamisperusteet.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

Ehdotettu säännös on ongelmallinen etenkin 16-17-vuotiaiden lasten ja vammaisten henkilöiden suojelemisen kannalta. TANE pitää ongelmallisena myös sitä, että esityksen mukaan laissa säilyisi rikosnimike 'seksuaalinen hyväksikäyttö', joka koskisi valta-aseman väärinkäyttöä, joka kohdistuu mm. 16-17 -vuotiaaseen. Jos valta-asemassa oleva henkilö taivuttelisi 16-17-vuotiaan lapsen seksuaaliseen kanssakäymiseen, hänet tuomittaisiin seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jonka rangaistusasteikko neljästä kuukaudesta neljään vuoteen vankeutta (ks. myös kysymys rangaistusasteikosta alla). 16-17-vuotiaita pitäisi suojella tilanteilta, joissa rikoksen tekijä käyttää valta-asemaansa hyväkseen siten, ettei uhri pysty muodostamaan tahtoaan vapaasti.

TANE katsoo, ettei mietinnössä ole otettu riittävästi huomioon uhrin haavoittuvaa asemaa eikä tekijän valta-asemaa rangaistuksen koventamisperusteina. Tosiasiassa mahdollisuus valta-aseman väärinkäyttöön tarkoittaa sitä, ettei tekijän välttämättä tarvitse turvautua esimerkiksi väkivaltaan tai pelkotilan hyväksikäyttämiseen. Kun seksuaalirikoslainsäädäntöä uudistetaan suostumusperustaiseksi, tulisi tunnistaa myös valta-aseman väärinkäyttöön perustuvat teot sitä kautta, ettei uhri ole välttämättä voinut muodostaa vapaasti tahtoaan.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta on samaa mieltä Amnesty International Suomen osaston jättämän eriävän mielipiteen kanssa siitä, että 5 §:n mukaiset teot tulisi sisällyttää sukupuoliyhteyden osalta raiskauksen ja muiden seksuaalisten tekojen osalta seksuaalisen kajoamisen soveltamisalaan. Vaihtoehtoisesti raiskausta

koskevaa 1 §:n 2 momenttia tulisi täydentää uhrin erityisen riippuvuussuhteen ja tekijän henkisen ja konkreettisen valta-aseman väärinkäytöllä, ja seksuaalisesta hyväksikäytöstä tulisi säätää erillinen törkeä tekemuoto.

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

TANE kannattaa seksuaalisen ahdistelun rangaistavuuden laajentamista kattamaan koskettelutekojen lisäksi myös muilla tavoilla tehtyjä seksuaalisia tekoja, kun ne rinnastuvat vakavuudeltaan kosketteluun. Laajennus kattaisi nykyistä paremmin seksuaalisen ahdistelun tilanteita, joissa ei ole suoraan kyse koskettelusta, mutta jotka loukkaavat uhrin itsemääräämisoikeutta.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvaton levittämistä koskevasta säännöksestä?

TANE kannattaa uutta säännöstä, jolla seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen säädettäisiin seksuaalirikoksena rangaistavaksi. Säännös ottaisi huomioon digitaalisen väkivallan ulottuvuudet itsemääräämisoikeuden loukkaamisessa.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyden määritelmän ehdotetusta laajentamisesta?

TANE kannattaa sukupuoliyhteyden määritelmän laajentamista niin, että sukuelimen tai peräaukon kosketteleminen suulla tai sukuelimellä olisi sukupuoliyhteys nykyisen määritelmän lisäksi. Uusi määritelmä ottaisi entistä paremmin huomioon eri sukupuolet, sukupuolen moninaisuuden ja eri tavoin tehdyt itsemääräämisoikeuden loukkaukset.

Muita aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

TANE kannattaa ehdotusta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen ja katsoo, että erottaminen sekä selkiyttäisi sääntelyä.

TANE on kuitenkin huolestunut sekä 12-15-vuotiaiden että 16-17-vuotiaiden lasten oikeussuojasta. (ks. muut kohdat)

Mitä mieltä olette lapsenraikausta koskevasta säännöksestä?

TANE kannattaa esitystä, jonka mukaan alle 12-vuotiaisiin lapsiin kohdistuvat sukupuoliyhteydet olisivat aina lapsenraiskauksia, lapsen vapaaehtoisuutta arvioimatta. TANEn mielestä 12 vuoden ikärajan tulee olla ehdoton, jolloin vapaaehtoisuutta ei käytännössä arvioida, vaikka kyse olisi vain hieman alle 12-vuotiaasta lapsesta. TANE pyytää kuitenkin selvittämään esitetyn 12-vuoden ikärajan juridista pohjaa ja selvittämään, tulisiko tämän ikärajan olla työryhmän ehdottamaa korkeampi.

TANE katsoo, että 12 § b kohta on ongelmallinen siltä osin, että arvioitavaksi tulevat tekijän ja uhrin ikäero sekä henkisen kypsyden ero. Pelkän ikäeron tai henkisen kypsyden eron tulisi riittää, kuten on nykyisessäkin laissa. TANE on samaa mieltä Amnestyn eriävän mielipiteen kanssa siitä, että ehdotettu sanamuoto tulee muuttaa mm. laillisuusperiaatteen vuoksi.

Nykyistä 16 vuoden suojaikärajaa ei tule hämärtää uudistuksen myötä. TANE on huolissaan siitä, että 12 vuotta täyttäneiden lasten osalta vapaaehtoisuuden puutteen arvioinnista tulee merkittävä kriteeri. TANE katsoo, ettei 12-15-vuotiaaseen kohdistetusta rikoksesta tule tuomita lievemmin sen vuoksi, että lapsi on itse ollut aloitteellinen tai ei kyetä näyttämään, että lapsi on saatu sukupuoliyhteyteen kehottamalla, taivuttelemalla tai houkuttelemalla. Jos lapsi itse olisi aloitteellinen, teosta rangaistaisiin lievemmin sukupuoliyhteytenä lapsen kanssa. Nykyisessä sääntelyssä sukupuoliyhteys alle 16-vuotiaan kanssa on lähtökohtaisesti aina törkeää lapsen hyväksikäyttöä, eikä uudistuksen myötä tule muuttaa nykyistä sääntelyä siten, että lapsen oma suhtautuminen tekoon vaikuttaa arviointiin. TANE katsoo, ettei lapsen aloitteellisuuden tule vaikuttaa rikosnimikkeen valintaan. TANE katsoo, ettei tule säätää lievempää tekemuotoa ”sukupuoliyhteys lapsen kanssa”, sillä se antaa väärän viestin.

Mitä mieltä olette seksuaalista kajoamista lapseen koskevasta säännöksestä?

TANE kannattaa sitä, että säädetään seksuaalista kajoamista lapseen koskeva säännös. Ehdotuksessa on ongelmallista 12 §:n kanssa vastaavalla tavalla se, että tunnusmerkistön täyttymiseksi osapuolten sekä iässä että henkisessä kypsytydessä tulee olla olennainen ero. TANE esittää, että ja-sana tulisi korvata tai-sanalla.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

TANE kannattaa mietinnön ehdotusta, että nuorten seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja koskemattomuuden suojan vahvistamiseksi säädettäisiin esitetty ehdoton suojaikäraja. TANE katsoo, ettei alle 12-vuotias voi koskaan antaa suostumusta seksuaaliseen kanssakäymiseen. (ks. edelliset kysymykset)

Mitä mieltä olette muutoksista paritusta koskevaan sääntelyyn?

TANE pitää kannatettavana, että paritusta koskevan sääntelyn tunnusmerkistöä täsmennettäisiin ja täydennettäisiin siten, että lapsia koskevilta teoilta ei enää edellytetä teon suorittamista korvausta vastaan.

Mitä mieltä olette muutoksista lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaan sääntelyyn?

TANE kannattaa sitä, että lapsia seksuaalisesti esittävän kuva- ja videomateriaalin hallussapito ja levittäminen määriteltäisiin seksuaalirikoksiksi siirtämällä ne rikoslain 20 lukuun.

Muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Työryhmän mietinnössä on säilytetty rikosnimike ’Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta’. TANEn mielestä rikosnimike on ongelmallinen, sillä lähtökohtaisesti lapsi ei voi tarjota seksuaalipalveluja. Nimike ei tunnista uhrin haavoittuvaa asemaa, tekijän valta-asemaa eikä siten suojele lapsia eli kaikkia alle 18-vuotiaita prostituutiolta. (ks. myös kysymys rangaistusasteikoista alla)

TANE pitää ongelmallisena myös sitä, että esityksen mukaan laissa säilyisi rikosnimike ’seksuaalinen hyväksikäyttö’, joka koskisi valta-aseman väärinkäyttöä, joka kohdistuu mm. 16-17 -vuotiaaseen. Jos valta-asemassa oleva henkilö taivuttelisi 16-17-vuotiaan lapsen seksuaaliseen kanssakäymiseen, hänet tuomittaisiin seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jonka rangaistusasteikko neljästä kuukaudesta neljään vuoteen vankeutta. (ks. myös kysymys rangaistusasteikosta alla) 16-17-vuotiaita pitäisi suojella tilanteilta, joissa rikoksen tekijä käyttää valta-asemaansa hyväkseen siten, ettei uhri pysty muodostamaan tahtoaan vapaasti.

Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

TANE kannattaa seksuaalirikosten rangaistusten ankaroittamista rangaistusasteikkojen korottamisen ja soveltamisalan muutosten avulla. TANE pitää kannatettavana mm. sitä, että jatkossa aikuisen sukupuoliyhteys alle 16-vuotiaaseen tulisi tuomituksi yleensä lapsenraiskauksena, joiden minimirangaistus on kaksi vuotta vankeutta.

TANE pitää ongelmallisena rikoslain 20 luvun 9 §:ää (seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta) ja sen rangaistusasteikkoa, jonka mukaan teosta voi saada sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Mietinnön mukaan kyse on rikoslain 20 luvun toiseksi lievimmästä rikoksesta. Säännöksen säilyttäminen lakiuudistuksessa sellaisenaan ei ole linjassa uudistuksen tavoitteen kanssa, jonka mukaan kiinnitetään huomiota lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin ja korostetaan näiden rikosten moitittavuutta.

TANE pitää ongelmallisena myös sitä, että myös esimerkiksi laitoshoidossa oleviin vammaisiin naisiin kohdistuvat raiskaukset tuomittaisiin käytännössä lievempinä rikoksina kuin raiskauksina, jolloin rangaistuksetkin olisivat lievempiä (ks. muut kohdat).

Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin?

Kuten edellä on tuotu jo esille, etenkin haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja aikuisten ja lasten, erityisesti naisten ja tyttöjen asema, tulisi huomioida paremmin. Myös etenkin vaikutukset vammaisiin naisiin tulisi arvioida.

Huomioita muihin lakeihin ehdotettuihin muutoksiin liittyen?

Muita huomioita liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

Nina Järviö
Asiantuntija